

KRZYSZTOF TOMASZ WITCZAK*, RAFAŁ ZARĘBSKI** | UNIWERSYTET ŁÓDZKI

Ranko Matasović, *Slavic Nominal Word-Formation. Proto-Indo-European Origins and Historical Development*

EMPIRIE UND THEORIE DER SPRACHWISSENSCHAFT 3, UNIVERSITÄTSVERLAG WINTER,
HEIDELBERG 2014, S. 221

Badania w zakresie słowotwórstwa, zarówno w ujęciu synchronicznym, jak i diachronicznym, poszczególnych języków słowiańskich są doskonale rozwinięte. Na obecnym etapie wiedzy coraz częściej i śmieiej poszukuje się nowych pozasystemowych przestrzeni badawczych¹. Nieco inaczej rzecz się przedstawia w wypadku języka prasłowiańskiego. Prace na temat słowotwórstwa prasłowiańskiego i jego związków ze słowotwórstwem praindoeuropejskim, które dotąd powstały, mimo leżącego u ich genezy kompleksowego zamysłu wymagają uzupełnień i weryfikacji, zwłaszcza w kontekście nowszych teorii naukowych i aktualnego stanu wiedzy².

Naprzeciw oczekiwaniom nowoczesnej slawistyki porównawczej w dziedzinie słowotwórstwa rzeczownika w odniesieniu do źródeł indoeuropejskich i w ramach historycznego rozwoju poszczególnych typów słowotwórczych w różnych językach słowiańskich wyszedł chorwacki językoznawca (slawista i indoeuropeista) Ranko Matasović, który dał wyraz swoim zainteresowaniom słowotwórczym w opublikowanej w Heidelbergu w 2014 roku książce *Slavic Nominal Word-Formation. Proto-Indo-European Origins and Historical Development*. Warto przybliżyć tę pozycję polskim badaczom zajmującym się językoznawstwem historyczno-porównawczym, w szczególności zaś systemem słowotwórczym prasłowiańszczyzny, który w swej ogromnej części znalazł kontynuację w obrębie poszczególnych języków słowiańskich, w tym – co oczywiste – języka (staro)polskiego³.

Publikacja jest zwięzłą, ale wszechstronną, jeśli chodzi o słowotwórstwo rzeczownika, syntezą. Na marginesie należałoby wspomnieć, że jej tytuł wydaje się za szeroki, ponieważ

* ktw@uni.lodz.pl (wkład autorski 30 procent).

** rafzar@interia.pl (wkład autorski 70 procent).

1 Spośród prac dotyczących pragmatycznych czy kognitywnych aspektów słowotwórstwa polszczyzny wystarczy przywołać choćby kilka publikacji (Nagórko 2003: 189–197; Kaproń-Charzyńska 2014; Waszakowa 2015: 111–126). Niemało też nowszych propozycji ujęć metodologicznych w słowotwórstwie różnych języków słowiańskich oferują m.in. prace komparatystyczne: Koriakowcewa (red.) 2009; Pietruchina (red.) 2010; Sierociuk (red.) 2012; Dragićević (red.) 2012; tam też szczegółowa bibliografia.

2 Do takich kompleksowych, ale już w dużej mierze przestarzałych opracowań z zakresu słowotwórstwa należą m.in. praca André Vaillant (1974) i ZSP: 11–182.

3 O tym, że książka wywołała żywe zainteresowanie w świecie slawistycznym, świadczy kilka opublikowanych już recenzji (przy czym żadna z nich nie została napisana po polsku i nie ukazała się na rodzimym rynku wydawniczym). Recenzje powstały w języku chorwackim (Mihaljević 2014), włoskim (Enrietti 2015), rosyjskim (Warbot 2015), francuskim (Le Feuvre 2016) oraz angielskim (Olander, Nielsen Whitehead 2015; Majer 2017).

sugeruje, że autor przedstawi słowotwórstwo wszystkich imion, podczas gdy poprzestaje on wyłącznie na rzeczownikach, które i tak stanowią rozległy obszar badawczy.

Książka składa się z wprowadzenia (s. 15–20), w którym autor wskazuje przyczyny, dla których powstała, trzech rozdziałów materiałowych (pierwszy, najobszerniejszy *Derivation by suffixation* został poświęcony sufiksacji, s. 21–169; drugi *Prefixes in nominal derivation* – prefiksacji, s. 170–181; trzeci *Nominal compounds* – kompozycji, s. 183–189), bibliografii, obejmującej około 150 różnojęzycznych pozycji i ponad 20 źródeł leksykograficznych, oraz indeksu wyrazów.

Wstęp zawiera dwie części. W pierwszej autor, pisząc o powodach, jakie skłoniły go do opracowania nowej syntezy słowotwórstwa prasłowiańskiego, wspomina, że jego zamiarem było stworzenie podręcznika słowotwórstwa prasłowiańskiego porównywalnego z analogicznymi publikacjami, jakimi dysponujemy w odniesieniu do innych grup języków indoeuropejskich. Przy okazji zaznacza, że słowotwórstwo słowiańskie nie jest dziedziną zaniedbaną, jednakże istniejące pozycje, mimo że bardzo cenne pod względem materiałowym i interpretacyjno-analitycznym, są dziś albo już nieco przestarzałe (Meillet 1905; Vondrák 1906), albo – przez ich rozproszenie w różnych miejscach czy też wpływający na ograniczenie ich zasięgu język, w którym powstały (ZSP; Sławski 2011: 11–182) – trudno do nich dotrzeć odbiorcy niepolskojęzycznemu, albo też mają pewne braki innego typu⁴ (Martynow 1973; Vaillant 1974). Można by zatem sądzić, że recenzowana publikacja wypełni jeśli nie w całości, to przynajmniej w ogromnej mierze wszelkie te niedostatki. Warto też odnotować, że choć przy tworzeniu podobnej syntezy nie sposób, rzecz jasna, objąć obserwacją całości istniejącej literatury przedmiotu, to jednak w zbiorze przywoływanych prac na temat słowotwórstwa historycznego poszczególnych języków słowiańskich dziwi pominięcie fundamentalnej, klasycznej już dziś w językoznawstwie sławistycznym pracy z zakresu historycznego słowotwórstwa polszczyzny, jaka pod redakcją Krystyny Kleszczowej (SJDS) powstała przed kilkunastu laty w ośrodku katowickim.

Matasović zapowiada w przedmowie, że jako pierwszy z autorów zajmujących się słowotwórstwem prasłowiańskim będzie m.in. czerpał materiał z cennych nowszych etymologicznych słowników języków słowiańskich (ESSJ; EDSIL). W przeprowadzonych analizach ważne jest również wstępne zastrzeżenie autora, które ma konsekwencje metodologiczne dla całej pracy. Otóż opracowując słowotwórstwo prasłowiańskie, opierał się on na w miarę najpełniejszym, dziś dostępnym i ustalonym w wyniku rozwijających się od dziesięcioleci badań, leksykonie prasłowiańskim, który w wyniku tych badań udało się zestawić. Tym samym badacz stara się nie przekroczyć dość cienkiej granicy pomiędzy procesami słowotwórczymi, które zachodziły na gruncie prasłowiańskim, a procesami, które nastąpiły już na polu poszczególnych języków słowiańskich. Świadomość istnienia tej granicy pomiędzy pierwotnym systemem słowotwórczym a systemami konkretnych języków pochodzących z prasłowiańskiego ma również konsekwencje na płaszczyźnie semantycznej. Autor – jak zapowiada we wstępie – dba o to, by

4 Np. w odniesieniu do opracowania Vaillanta autor wytyka mu zbyt konserwatywną postawę badawczą, która przejawiała się m.in. w braku akceptacji nowoczesnej wersji teorii laryngalnej czy przestarzałym podejściu do zagadnień akcentuacyjnych.

oddzielać pierwotne znaczenia związane z poszczególnymi sufiksami od tych, które rozwinęły się w obrębie języków indywidualnych.

Niewątpliwe nowatorstwo opracowania polega też na tym, że inaczej niż we wcześniejszych publikacjach poświęconych opisywanym zagadnieniom autor za punkt wyjścia charakterystyki poszczególnych afiksów⁵ przyjął rekonstruowane leksemy prasłowiańskie, nie zaś zaświadczone w tekstach formy staro-cerkiewno-słowiańskie czy inne formy historyczne. Przy czym trzeba podkreślić, że badacz zastosował podejście, wedle którego za prawdopodobną może uchodzić ta forma prasłowiańska, której kontynuanty zaświadczone są w co najmniej trzech językach słowiańskich (najlepiej należących do różnych grup: wschodniej, zachodniej i południowej).

W obrębie materiału polskiego, bogato reprezentowanego w publikacji, pojawiło się kilka usterek, które mają raczej techniczny charakter. Na usprawiedliwienie autora możemy dodać, że przy tak ogromnej ilustracji materiałowej (materiał porównawczy czerpano – jak wspomnieliśmy – z kilkunastu języków słowiańskich i niesłowiańskich) trudno ustrzec się tego typu niedociągnięć. Wskazemy tylko niektóre dotyczące materiału polskiego⁶.

Przed wszystkim autorowi nie zawsze udaje się dotrzeć do polskich (w tym historycznych i/lub gwarowych, bo również takie przytacza)⁷ kontyuantów form prasłowiańskich, czym należałoby tłumaczyć brak w obrębie poszczególnych sufiksów takich leksemów, jak: *bląd* (s. 39), *blona* (s. 42), *brew* (s. 59), *bój* (s. 63), *chód* (s. 65), *sluch* (s. 66), *sad* (s. 70), *drzewo* (s. 72), *dupa*, *dziupla* (s. 74), *mucha* (s. 78), *kąkol* (s. 79), *kij* (s. 87), *straż*, *tęcza*, *wiedza* (s. 90), *srom* (s. 94), *blona*, *brona* (s. 100), *strona* (s. 101), *żołna* (s. 102), *syr*, później *ser* (s. 104), *masło*, *wiosło* (s. 107), *plot* (s. 112), *staw* (s. 117), *dziewa* (s. 118), *czerpak* (s. 120), *jaszczurka* (s. 128), *paździerz* (s. 130), *ksiądz* (s. 132), *drużyna* (s. 136), *dziedzic* (s. 139).

Zdarzają się literówki, np. *ludzi* (zam. *ludzie*) (s. 38), *gołęby* (zam. *gołębi*) (s. 131), i drobne pomyłki, np. wyraz *louč* jest czeski, a nie polski (s. 38), zamiast pol. *bóbr* pojawił się *bébrø* (s. 79), zamiast postaci *brzazg* lepiej byłoby przytoczyć utrwaloną w polszczyźnie formę ubieżdzwięczoną *brzask* (s. 85).

Matasović omawia różne rodzaje derywacji (m.in. reduplikację) i wskazuje niekiedy na odziedziczone, nieproduktywne już formacje tworzone poprzez apofonię lub wzdłużenie, dostrzega też wiele cząstek oraz wyrazów indoeuropejskich w słownictwie słowiańskim. Z niektórymi poglądami nie możemy się jednak zgodzić. Matasović wydziela prefiks **sǫ* w prasłowiańskich wyrazach **sǫmǫtis* ‘śmierć’ i **sǫdorvǫ* ‘zdrowy’. Akceptujemy pogląd, że wyraz polski *śmierć* (s. 188) jest pradawnym złożeniem zawierającym nieproduktywny w językach słowiańskich przymiotnik **sǫ* ‘dobry’ (< pie. **h₂sú-*, por. het. *aššu-* ‘dobry’, gr. hom. *ἔϋς*,

5 Rozdziały analityczne skupione są na opisie poszczególnych, kolejno po sobie następujących sufiksów, prefiksów i nielicznych compositów, przy czym każda taka swego rodzaju minimonografia słowotwórcza poświęcona danemu morfemowi jest bogato ilustrowana materiałem porównawczym zaczerpniętym z języków słowiańskich, także ich faz historycznych, z języków bałtyckich czy w mniejszym zakresie innych indoeuropejskich.

6 Obszerniejszy wykaz tego typu uchybień zawiera jedna z recenzji interesującej nas publikacji (Majer 2017).

7 Trudno stwierdzić, z jakich słowników polskojęzycznych (w tym zwłaszcza historycznych) korzystał – zresztą czy w ogóle korzystał – autor (bibliografia tego typu danych nie zawiera; ze źródeł polskich wymieniono tu tylko SP). Szkoda, że badacz, przywołując polski materiał gwarowy, pominął słowniki gwarowe, w tym SGPKarł, SGP PAN.

stind. *su-*, awest. *hu-* ‘ts.’) oraz rzeczownik ie. **mrtis* f. ‘śmierć, por. lit. *mirtis* f. ‘śmierć, łac. *mors*, *-tis* f. ‘ts.’. W rozumieniu Prasłowian odejście w zaświaty było zatem nazywane „dobrą śmiercią”, co łatwo daje się powiązać z poglądami starożytnych Traków na narodziny i śmierć człowieka oraz z greckim pojęciem eutanazji, por. termin gr. εὐθανασία f. ‘lekka, szczęśliwa śmierć, stąd także ‘szlachetna, piękna śmierć na placu boju’, zbudowany analogicznie do słowiańskiej nazwy śmierci, zob. gr. εὖς adi. ‘dobry’ oraz θάνατος m. ‘śmierć’ (Witczak 1998: 176–182). Nie można natomiast zgodzić się z sugestią chorwackiego badacza (s. 188), że przymiotnik *zdrowy* (< psł. **sṵ-dorvṵ*) zawiera ten sam element pie. **h₁sú-* ‘dobry’. Przeczą temu odpowiedniki indoeuropejskie (por. gr. ὑγιής ‘zdrowy’ < pie. **su-g^hiǵēs*; het. *šuhmili-* ‘mocny, silny, zdrowy’), które pokazują inny przymiotnik **su-* ‘pełny’ (por. het. *šu-* ‘pełny’, gr. ὕ-⁸) (Witczak 1995: 123–126). Paralele greckie dają zatem podstawę do odróżnienia dwóch homonimicznych części psł. **sṵ-* I ‘dobry’ (< pie. **h₁sú-* ‘ts.’) oraz psł. **sṵ-* II ‘pełny’ (< pie. **sú-* ‘ts.’). Niektóre języki indoeuropejskie (m.in. hetycki, grecki) zachowały wyraźne rozróżnienie tych dwu przymiotników, por. het. *aššu-* ‘dobry’ : het. *šu-* ‘pełny’, gr. εὖς ‘dobry’⁹ : gr. ὕ- (nieproduktywny element pojawiający się w takich wyrazach greckich jak ὕβρις f. ‘pycha, hardość, zuchwałość’, ὑγιής ‘zdrowy’ itd.¹⁰). Wyraz *śmierć* oznaczał zatem pierwotnie ‘dobrą (bezbolesną) śmierć, natomiast apelatyw *zdrowie* konotował ‘pełne zdrowie’ (tj. bez jakichkolwiek dolegliwości!), nie zaś ‘dobre zdrowie’. W języku prasłowiańskim (tak jak w języku polskim) powyższa dystynkcja została wprawdzie zatarta, ale w pracach diachronicznych dotyczących słowotwórstwa odmiennosc homonimicznych członów początkowych **sṵ-* I ‘dobry’ oraz **sṵ-* II ‘pełny’ (a także **sṵ-* III ‘razem z’, np. psł. **sṵ-borṵ* ‘zebranie’, s. 177–178) powinna być pieczołowicie sygnalizowana.

Monografii Ranka Matasovicia nie można uznać za wyczerpujący podręcznik prasłowiańskiego słowotwórstwa nominalnego choćby z tego powodu, że autor omawia jedynie rzeczowniki, a pomija przymiotniki. Niemniej jest to ważne opracowanie ukazujące obecny stan badań nad słowotwórstwem (pra)słowiańskim, a analiza afiksów słowotwórczych umiejętnie prowadzi czytelnika w kierunku bałtosłowiańskiej wspólnoty (czy bałtosłowiańskiej ligi językowej), oglądanej z odleglejszej indoeuropejskiej perspektywy.

Rozwiązanie skrótów

BORSEJP: W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2005.

EDSIL: R. Derksen, *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*, Brill, Leiden–Boston 2008.

8 Od rdzenia pie. **seu-* ‘napelnić, napelnić się’ (por. het. *šunnai* ‘napelnić, pol. *sycić* ‘czynić sytym, karmić do syta, nasycić; wzmacniać, krzepić; napelnić coś, zaprawiać coś’), który jest podstawą derywacyjną przymiotnika pie. **su-* ‘pełny’, pochodzi m.in. polski przymiotnik *syty* ‘taki, który się najadł, zaspokoił głód’ (< psł. **syṵ* < pie. **suh₂-to-* ‘napelniony, nasycony’; zob. BORSEJP: 590). Inne języki indoeuropejskie tworzą przymiotniki od intensywnej i zredukowanej postaci tegoż czasownika: **sū-eh₂-*, wtórnie **seh₂-*, por. lit. *sótus* ‘syty’, lot. *sāts* ‘sycący, wystarczający, umiarkowany’, gr. hom. ἄρατος ‘nienasycony’, łac. *satis* adv. ‘dosyć’, goc. *sāps* ‘syty’ (EDSIL: 484; SEJL: 584).

9 Przymiotnik grecki w skontrahowanej postaci εὖ- (‘dobry’) występował bardzo często w pierwszym członie licznych wyrazów złożonych, które za pośrednictwem łaciny trafiły także do języka polskiego, np. *eucharystia*, *eufemizm*, *eufonia*, *euforia*, *eukaliptus*, *eutanazja*, *ewangelia*.

10 Częstkę grecką ὕ- (hy-) odnajdujemy w takich wyrazach polskich jak *higiena*, *hybryda*.

- ESSJ: *Etimologiczeskij słowar' slavianskich jazykow*, red. O. N. Trubaczow, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1974.
- SEJL: W. Smoczyński, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Uniwersytet Wileński, Wilno 2007.
- SGPKarł: J. Karłowicz *Słownik gwar polskich*, t. 1–6, Akademia Umiejętności, Kraków 1900–1910.
- SGP PAN: *Słownik gwar polskich*, red. M. Karaś (t. 1), J. Reichan (t. 2–9, z. 2), S. Urbańczyk (t. 2–5), J. Okoniowa (t. 6–9, z. 2), B. Grabka (t. 7–9, z. 3), R. Kucharzyk (t. 9, z. 3), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków 1987–1991 (t. 1–3), Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 1992–2016 (t. 4–9, z. 3).
- SJDS: *Słowotwórstwo języka doby staropolskiej. Przegląd formacji rzeczownikowych*, red. K. Kleszczowa, Uniwersytet Śląski, Katowice 1996.
- SP: *Słownik prasłowiański*, t. 1–8, red. F. Sławski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974–.
- ZSP: F. Sławski, *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego*, [w:] SP, t. 1, s. 43–141, t. 2, s. 13–60, t. 3, s. 11–19 (przedruk: Sławski 2011: 11–188).

Bibliografia

- Dragićewić R. (red.) 2012: *Tworba reczi i neni resursi u slowenskim jezicima, zbornik radova sa cetrnaeste međunarodne naučne konferencije Komisije za tvorbu reczi pri Međunarodnom komitetu slawista, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu*, Beograd.
- Enrietti M. 2015: [rec.] Ranko Matasović, *Slavic Nominal Word-Formation. Proto-Indo-European Origins and Historical Development*, Universitätsverlag Winter, Heidelberg 2014, s. 221, „Incontri Linguistici” XXXVIII, s. 192–193.
- Kaproń-Charzyńska I. 2014: *Pragmatyczne aspekty słowotwórstwa. Funkcja ekspresywna i poetycka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Kloekhorst A. 2008: *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Dictionary*, Brill, Leiden–Boston.
- Koriakowcewa E. (red.) 2009: *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce.
- Le Feuvre C. 2016: [rec.] Ranko Matasović, *Slavic Nominal Word-Formation. Proto-Indo-European Origins and Historical Development*, Heidelberg: Winter (coll. Empirie und Theorie der Sprachwissenschaft Bd 3) 2014, 221 p., „Bulletin de la Société de Linguistique de Paris” CXI (2), s. 174–182.
- Majer M. 2017: [rec.] Ranko Matasović, *Slavic Nominal Word-Formation. Proto-Indo-European Origins and Historical Development*, Empirie und Theorie der Sprachwissenschaft 3, Universitätsverlag Winter, Heidelberg 2014, ss. 221, „Journal of Slavic Linguistics” XXV (1), s. 147–167.
- Martynow W. W. 1973: *Praslawianskaja i balto-slawianskaja suffiksalnaja dieriwacija imien*, Nauka i Tiejchnika, Minsk.
- Meillet A. 1905: *Études sur l'etymologie et le vocabulaire du vieux slave*, II: *Formation des noms*, Librairie Émile Bouillon, Paris.
- Mihaljević M. 2014: [rec.] Ranko Matasović, *Slavic Nominal Word-Formation. Proto-Indo-European Origins and Historical Development*, Universitätsverlag Winter, Heidelberg 2014, ss. 221, „Suvremena lingvistika” XL, nr 78, s. 225–231.
- Nagórko A. 2003: *Tendencje w sferze pragmatyczno-stylistycznej*, [w:] I. Ohnheiser (red.), *Słowotwórstwo/Nominacja. Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich*, Uniwersytet Opolski, Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Opole, s. 189–197.
- Olander T., Nielsen Whitehead B. 2015: [rec.] Ranko Matasović, *Slavic Nominal Word-Formation. Proto-Indo-European Origins and Historical Development* (Empirie und Theorie der Sprachwissenschaft 3). Universitätsverlag Winter, Heidelberg 2014, „Journal of Indo-European Studies” XLIII (3–4), s. 544–553.
- Pietruchina Je. W. (red.) 2010: *Nowyje jawlenija w slawianskom slowoobrazowanii: sistiema i funkcionirovanije: Doklady XI Mieżdunarodnoj naucznoj konfieriencii Komisii po slowoobrazowaniju pri Meždunarodnom komitetie slawistow*, Izdatielstwo Moskowskogo Uniwersiteta, Moskwa.
- Sierociuk J. (red.) 2012: *Słowotwórstwo słowiańskie: system i tekst. Prace Komisji Słowotwórczej przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów*, Seria 13, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań.
- Sławski F. 2011: *Słowotwórstwo, słownictwo i etymologia słowiańska*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków.
- Vaillant A. 1974: *Grammaire comparée des langues slaves*, t. 4: *Formation des noms*, Klincksieck, Paris.
- Varbot Ž.Ž. 2015: [rec.] Ranko Matasović, *Slavic Nominal Word-Formation. Proto-Indo-European Origins and Historical Development* [Empirie und Theorie der Sprachwissenschaft 3], Universitätsverlag Winter, Heidelberg 2014, ss. 221, „Journal of Language Relationship” XIII (4), s. 390–393.

- Vondrák V. 1906: *Vergleichende slavische Grammatik*, I. Band: *Lautlehre und Stammbildungslehre*, Vandenhoeck and Ruprecht, Göttingen.
- Waszakowa K. 2015: *Kognitywistyczne ujęcia derywatów słowotwórczych a koncepcja Miloša Dokulila*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” LXXI, s. 111–126.
- Witczak K.T. 1995: *Urslawisch *сѣдогнѣ und griechisch ὑγιής. Überlegungen zur primären Semantik des Adjektivs 'gesund' im Slawischen und Griechischen*, „Historische Sprachforschung” CVIII, s. 123–126.
- Witczak K.T. 1998: *Poglądy Traków na narodziny i śmierć człowieka na tle porównawczym*, [w:] Głombiowska Z. (red.), *Studia Classica et Neolatina III. Cognoscere causas. Człowiek a natura w cywilizacji starożytnej Grecji i Rzymu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, s. 176–182.